

Ա. Շ. ԲՈՋՈՅԱՆ

ԽՈՇՈՐԱՓՈԻՇ ՍՁՆՈՒ ՍԱՂԱՐԹԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԴԵԿՈՐԱՏԻՎ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Ռեզուլիար ոճով կառուցվող կանաչ տնկարկների համար մեծ արժեք են ներկայացնում խուզված ծառաբույսերը, որոնցով աղքատ են Երևանի պուրակները: Մինչև այժմ Երևանի պայմանների համար չեն առաջադրված ծառերի ու թփերի այնպիսի տեսակներ, որոնք խուզումից հետո աչքի ընկնեն իրենց պատկերների բարձր դեկորատիվությունը:

Երևանի կանաչապատման պրակտիկայում աչքի ընկնող այդ բացը վերացնելու նպատակով Երևանի Բուսաբանական այգու պայմաններում փորձել ենք ծառերի ու թփերի մի շարք տեսակներ, որոնցից մեկի՝ խոշորափուշ սզնու վերաբերյալ տվյալները շարադրվում են:

Սոշորափուշ սզնին (*Crataegus macracantha* Lodd.) խոշոր թուփ է, որն իր հայրենիքում (Հյուսիսային Ամերիկա) հասնում է 4—5 մետր բարձրության, ունենում է 2,5—3 մ տրամագծով սաղարթ:

Բուսաբանական այգու պայմաններում այն լավ է աճում հզոր, փուխր հողերում, չորադիմացկուն է և չի ցրտահարվում անգամ ցրտաշունչ ձմռանը: Սզնին ծաղկում է մայիսի սկզբին, պտուղները հասունանում են օգոստոսին: Արմատամացառներ չի տալիս, հասակավոր բույսերը լավ են դիմանում վերատնկմանը:

1954 թ. գարնանը խոշորափուշ սզնու 10 տարեկան թփերը 0,7—0,8 մ չափի հողազնդերով տեղադրվել են իրենց հիմնական տեղերում: Տնկումից անմիջապես հետո, նախքան բողբոջների բացվելը բույսերը ենթարկվել են նախնական ձևավորման՝ հեռացվել է տնկիների կմախքային ճյուղերի երկարություն 60—70 սմ-ը, ապա նրանց պսակին տրվել՝ անբուն գնդի, բնի վրա գնդի, անբուն բրդի և բնի վրա բրդի ձևերը: Սուզման լուրջանչյուր վարիանսը կիրառվել է 10 բույսի վրա: Որպես ստուգիչ թողնվել են չխուզված օրինակներ: Յուրաքանչյուր խուզի հետ, որպես կանոն ջրվել և փխրեցվել են: Վեգետացիայի ընթացքում ջրվել է 10—12 անգամ, փխրեցվել՝ 4 անգամ:

Ամեն տարի, վեգետացիայի ընթացքում և վերջում պարբերաբար չափվել է պսակի կոորդինատները և գրանցվել կմախքային ճյուղերի քանակն ու ճյուղավորման կարգը: Կատարվել են ֆենոլոգիական դիտողություններ:

Փորձարկվող բույսերի նախնական ձևավորման տվյալները բերված են 1-ին աղյուսակում:

Ինչպես երևում է աղյուսակից, նախնական ձևավորման հետևանքով բույսի բարձրությունը և պսակի մակերեսը կրճատվում է 2—3 անգամ: Բացի այդ, ձևավորման առաջին տարում առաջանում են բազմաթիվ նոր ճյուղեր, որոնց արագ աճի շնորհիվ հետագայում հնարավորություն է ստեղծվում պսակին ցանկացած դեկորատիվ ձևը տալու:

Խոշորափուշ սզնու պսակի չափերը մինչև ձևավորումը և ցրանից հետո

Խուլման ձևը	Մինչև ձևավորումը			Ձևավորումից հետո	
	բարձրություն մ-ով	պսակի չափերը մ-ով	հյուսվածքի կազմը	բնի բարձրու- թյունը մ-ով	պսակի չափերը մ-ով
Գնդաձև անբուն	2,4	2,4×1,8	4—5	0	0,8×0,7
Գնդաձև բնավոր	2,8	2,8×1,7	4—5	0,5	0,8×0,7
Բրդաձև անբուն	2,6	2,6×1,6	4—5	0	1,5×0,8
Բրդաձև բնավոր	2,8	2,8×1,8	4—5	0,5	1,3×0,7

Աղյուսակ 2-ում ամփոփված է վեց տարվա փորձերի արդյունքները, ըստ տրում վերջին չափումները և դիտողությունները կատարվել են 1960 թվի հոկտեմբերին:

Խոշորափուշ սզնու պսակի ձևավորման ցուցանիշները խուլման տարբեր ձևերի դեպքում, ըստ տարիների

Խուլման ձևը	Տարեթիվը	Քանի ան- գամ է խուլվել	Կմախքային հյուսվածքի քանակը	Ճյուղավոր- ման կարգը	Մահացող հյուսվածքի քանակը	Մահացող հյուսվածքի կարգը	Սպալման չափերը սմ-ով
Գնդաձև անբուն	1954	1	7—8	2—3	0	—	80×70
	1955	3	10—12	3—4	0	—	110×120
	1956	5	15—20	3—5	0	—	150×140
	1957	5	22—23	4—5	6—7	V	190×185
	1958	4	22—24	4—5	10—15	V	200×200
	1959	3	22—24	4—5	20—21	V	210×210
	1960	3	22—24	4—5	22—24	IV—V	220×220
Գնդաձև բնավոր	1954	1	7—8	2—3	0	—	80×70
	1955	2	10—12	3—4	0	—	110×100
	1956	4	13—18	4—5	0	—	140×130
	1957	4	20—22	4—5	0	—	160×145
	1958	3	20—22	4—5	8—10	V	170×160
	1959	2	20—22	4—5	13—14	V	180×170
	1960	2	20—22	4—5	19—20	IV—V	190×180
Բրդաձև անբուն	1954	1	8—9	3—4	0	—	150×80
	1955	2	10—11	3—4	0	—	170×100
	1956	4	13—16	4—5	0	—	210×130
	1957	4	18—19	4—5	0	—	250×160
	1958	3	18—19	4—5	0	—	270×170
	1959	2	18—19	4—5	4—8	V	280×180
	1960	2	18—19	4—5	10—11	V	290×180
Բրդաձև բնավոր	1954	1	7—8	3—4	0	0	130×170
	1955	2	8—10	3—4	0	0	160×95
	1956	3	13—14	4—5	0	0	200×120
	1957	3	15—16	4—5	0	0	220×130
	1958	2	15—16	4—5	0	0	230×140
	1959	2	15—16	4—5	6—7	V	240×155
	1960	2	15—16	4—5	8—9	V	250×160

Ինչպես երևում է աղյուսակի տվյալներից, խոշորափուշ սզնին խուզման բոլոր ձևերի դեպքում բուռն աճ ունենում է ձևավորման 3—4-րդ տարիներին, երբ բարձրանում է նաև ճյուղավորման կարգը:

Սզնու պսակը գնդաձև խուզելու դեպքում, կմախքային ճյուղերի քանակը անհամեմատ ավելի շատ է լինում, քան բրգաձև, խուզման ժամանակ մանավանդ երբ հեռացվում է կմախքային ճյուղերի երկարության 60—70 տոկոսը: Այս եղանակով հնարավոր է դառնում 3—4 տարվա ընթացքում ստեղծել խոշորափուշ սզնու լիարժեք, գնդաձև սաղարթ, կազմված 4-րդ, 5-րդ կարգի մանր և շատ խիտ ճյուղերից:

Գնդաձև պսակ կարելի է ստեղծել ինչպես բնի վրա, այնպես էլ առանց բնի: Վերջին դեպքում բույնն ավելի բարձր է աճում, այդ պատճառով էլ պսակի ձևի պահպանման համար նրան պետք է ավելի հաճախ խուզել:

Բրգաձև խուզման դեպքում, համեմատած գնդաձևի հետ, նախնական ձևավորման ժամանակ փորձակվող բույսերից ավելի քիչ մետամեր օրգաններ են հեռացվում՝ հիմնականում կմախքային ճյուղերի ավելի բարակ մասերը (աղյուսակ 1): Նոր առաջացող կմախքային ճյուղերը համեմատաբար ավելի քիչ են լինում և դանդաղ են աճում քան գնդաձև խուզման ժամանակ: Այդ պատճառով վեգետացիայի ընթացքում բույսերը 1—2 անգամ պակաս են խուզվում և նրանց պսակները բրգաձև են դարձնում միայն խուզման 4-րդ տարվա վերջում: Բրգաձև պսակը նույնպես կարելի է ստեղծել բնով և առանց բնի:

Խոշորափուշ սզնու պսակը գնդաձև և բրգաձև խուզելու դեպքում, ինչպես բույսերի վեգետացիան, այնպես էլ ճյուղերի փայտացումը, ձգձգվում է:

Դիտողությունները ցույց են տվել, որ նախնական ձևավորումից հետո առաջացած տերևների մակերեսը 1,5—2 անգամ մեծանում է, տերևներն աչքի են ընկնում իրենց խիտ մուգ կանաչ գույնով և աշնանը կոնտրոլի համեմատությամբ թափվում են 10—15 օր ուշացումով, որը հետագա տարիներում երբեք չի կրկնվում: Բացի դրանից, խուզման հետևանքով պակասում է ալդալիսի բույսերի ծաղիկների ու պտուղների քանակը և կոնտրոլի համեմատությամբ պտուղները ավելի խոշոր ու մսալի են լինում:

Բոլոր դեպքերում էլ որպես կանոն խուզման համար ընտրված բույսերը ենթարկվում են նախնական ձևավորման, ըստ որում հաստ ճյուղերը հեռացվում են սուր սղոցով կամ ալդու մկրատով՝ թեք կամ ուղիղ: Ծյուղերի հատումից հիմնական բույսի վրա գոյանում են վերքեր, որոնց մեծությունը կախված է ճյուղերի հաստությունից և կտրման ձևից: Թեք կտրված բարակ ճյուղերի վերքերը առողջանում են նույն կամ հաջորդ տարում, իսկ հաստ ճյուղերին՝ 4—5 տարի հետո: Բացի այդ թեք կտրումը ունի նաև այն առավելությունը, որ այս դեպքում վերքը բուժելու նպատակով դեպի կտրվածքը նյութերի ուժեղացող սեղաշարժի պատճառով ավելի շուտ են բացվում կտրվածքից վերև կամ նրան անմիջապես մոտ գտնվող աչքերը, որոնցից առաջացած շիվերը իրենց փարթամ աճի շնորհիվ ոչ միայն նպաստում են վերքի լավացմանը, այլ դառնում են կմախքային ճյուղի անմիջական շարունակությունը:

Կմախքային ճյուղի ուղիղ կտրման դեպքում առաջանում է 3—4 սմ երկարության բուժակ և եթե այն չհեռացվի հետագայում կմախքային ճյուղի չորացման պատճառ կհանդիսանա: Կմախքային ճյուղի լուրջաճանչլուր կտր-

վածքի ներքևից առաջանում է 4—5 նոր շիվեր, որոնցից գաղաթնայինը գերիշխում է:

Նախնական ձևավորումից հետո նույն տարում խուզում չի կատարվում: Հաջորդ տարում կատարվում է երկու խուզում, առաջինը՝ գարնանը — բույսի ծաղկումից անմիջապես հետո, իսկ 2-րդը՝ օգոստոսի երկրորդ կեսին: 3-րդ և 4-րդ տարիներում կատարվում է 4—5 խուզում, որոնցից առաջինը ծաղկելուց հետո, վերջինը՝ օգոստոսի 2-րդ կեսին: Պուշումը պետք է կատարել ալգեգործական հատուկ մկրատով, հեռացնելով ճյուղերի ընթացիկ աճի ծալքերը՝ 6—8 սմ երկարությամբ: Կտրված ճյուղերը և տերևները պետք է անպայման հեռացնել խուզվող բույսի պսակից:

Չորս տարվա ընթացքում լուրաքանչյուր կտրված շիվից գոյանում են 2 կամ նույնիսկ 3 նոր շիվեր, իսկ երբ ճյուղավորման աստիճանը հասնում է իր մաքսիմումին, ճյուղավորման զոնան հավասարապես բաշխվում է պսակի մակերեսով, պակասում է նրանց ճյուղավորման ունակությունը՝ մեկ ճյուղից առաջանում է մեկ շիվ: Նկատվում է, որ սաղարթի ներքևի հարկի ճյուղերը լինում են շատ բարակ, իսկ դեպի գաղաթը հաստանում են, նույն ձևով ուժեղանում է և ճյուղերի գծալին աճը: Ազնին չափազանց խիտ ճյուղավորման շնորհիվ իր դեկորատիվությունը պահպանում է նաև տերևաթափից հետո: Պսակը ձևավորած սղնին ֆլասատուններից չի տուժում, որովհետև լուրաքանչյուր խուզման ժամանակ տերևների հետ հեռացվում են նաև ֆլասատունների ձվիկները և թրթուրները: Այդ նույն պատճառով պակասում են նաև տերևների արևահարման և գաղաթնային ճյուղերի չորացման երևույթները:

А. А. БОЗОЯН

ОСОБЕННОСТИ СТРОЕНИЯ КРОНЫ КРУПНОКОЛЮЧЕГО БОЯРЫШНИКА ПРИ ДЕКОРАТИВНОЙ ФОРМОВКЕ

Р е з ю м е

На основании опытов по формировке боярышника, проведенных в условиях Ереванского ботанического сада с 1954 по 1960 годы, рекомендуется вначале произвести предварительную формировку кроны с удалением примерно 60—70% скелетных ветвей. В дальнейшем, в течение первых трех лет от каждого укороченного побега образуются 2—3 новых нежных побега, которые легко поддаются стрижке.

На третий и четвертый год после предварительной формировки ветвление боярышника крупноколучевого достигает максимума, и крона делается достаточно густой, чтобы придать ей стрижкой желательную форму: шаровидную или пирамидальную, на штамбе и без штамба.

В первый после предварительной формировки год производятся две стрижки, на второй и третий годы дается 4—5 стрижек. Первая стрижка производится сейчас же после цветения, последняя — во второй половине августа. При стрижке срезается 6—8 см длины годовичного побега.

В статье приводятся все цифровые данные.